

+ 39, 4, 8a

DE
NATURA HOMINIS CONTRA MONISMUM ET VULGAREM
DUALISMUM ANTHROPOLOGICUM

DISPUTATIO

CUJUS PARTICULAM PRIOREM

PRO RITE OBTINENDO MUNERE PROFESSORIS EXTRAORDINARI

IN

FACULTATE PHILOSOPHICA REGII LYCEI HOSIANI

EDIDIT

MAXIMILIANUS TRUETSCHEL

PHILOSOPHIAE DOCTOR.

Brunsb^{erg}ae MDCCCXLVI.

Impressit C. A. Heyne.

96r
7
(1846)

480.12

NATURAL HISTORY OF THE UNITED STATES

DISTRIBUTION

The distribution of the various forms of life in the United States is a subject of great interest and importance. It is a subject which has attracted the attention of naturalists for many years, and it is one which is still attracting the attention of naturalists today. The distribution of life is a subject which is of great importance to the study of natural history, and it is one which is of great importance to the study of the history of the United States.

The distribution of life is a subject which is of great importance to the study of natural history, and it is one which is of great importance to the study of the history of the United States. The distribution of life is a subject which has attracted the attention of naturalists for many years, and it is one which is still attracting the attention of naturalists today. The distribution of life is a subject which is of great importance to the study of natural history, and it is one which is of great importance to the study of the history of the United States.

The distribution of life is a subject which is of great importance to the study of natural history, and it is one which is of great importance to the study of the history of the United States. The distribution of life is a subject which has attracted the attention of naturalists for many years, and it is one which is still attracting the attention of naturalists today. The distribution of life is a subject which is of great importance to the study of natural history, and it is one which is of great importance to the study of the history of the United States.

De natura hominis contra Monismum et vulgarem Dualismum anthropologicum disputatio.

Nulla gravior tota in philosophia est quaestio quam quaestio illa, quae est de natura hominis. Hac enim cognita cognoscuntur omnia, incognita cognoscitur nihil. Nam si ipse semet ignotus latet homo cognitor, caret modulo et norma, quibus metiatur et definiat aliena.¹⁾ Qui enim fieri potest — hoc ut utar documento — ut homo cognoscat, quid sit et valeat bellua, nisi ipse quid sit et valeat cognoverit prius? An potes tu judicare, num non modo sensu sed etiam cogitatione percipiat aliquid, ratiocinetur, deliberet, et consilia capiat captaque agendo exsequatur bellua, nisi expertus in temetipso cognitum habes, quid sit sentire et valere imaginando, quid cogitare et deliberare?

Summa vero disputationis nostrae eo redit, ut contra Monismum defendamus Dualismum naturae humanae. Est autem hic non ille Dualismus, quem plerique penitus ignorantes Mentem humanam Corporis et Animae dicunt, sed Animae sive Corporis animati et Mentis defendimus Dualismum. Primum vero expugnabimus Monismum anthropologicum — hoc enim refutato ipsa res cognita docebit perbrevis disputatione confici posse vulgarem Dualismum — idque ea via et ratione, quae una

¹⁾ Quodetsi jam antiquitus Socrates docuit, sibi quemque proximum esse tuaque in domo quid agatur explorandum esse prius quam quid agatur in aliena atque ridiculos, stultos, insanos dixit eos, qui noscere studeant aliena ignari suimetipsorum — Xenoph. Mem. Socrat. III. c. 9, 6. IV. c. 2, 24. Plat. Phaedr. p. 230. Alcib. I. p. 134 — etsi igitur hoc non solum dixit sed etiam docuit parens ille philosophiae Socrates magistroque assensus est Plato discipulus (cf. praeter illos, quos attuli, locos, Tim. p. 71—72. Phaed. 69. Phileb. 21 sq.) ac Platonis auditor Aristoteles — id quod post apparebit — attamen sunt etiam nunc, qui in alia omnia transierint. Sic enim sibi persuasit idem ille vir, qui vidit, quae sit vis Socratici *ᾧτι δὲ σεαυτὸν*: „Gegen die Annahme, daß der Mensch das Kennzeichen der Wahrheit sei, beruft sich der Skeptiker Sextos Empirikos darauf, daß der Mensch selbst uns unbegreiflich sei. Um dies darzuthun, brauchte er in seiner Weise nur zu zeigen, was sehr in die Augen fallend war, daß die Dogmatiker einen irgend haltbaren Begriff vom Menschen zu geben nicht im Stande gewesen waren, und es war auch schon einleuchtend genug, daß der Begriff des Menschen eher für das Ziel, als für den Anfang der philosophischen Erkenntnis gelten könne. Es läßt sich jedoch nicht leugnen, daß in diesem Verfahren des Sextos gegen die Dogmatiker ein echt kritischer Gedanke ausgesprochen ist, gerichtet gegen die Unvorsichtigkeit der frühern Philosophen, welche den Schein nicht genug vermieden, ja zum Theil begünstigt hatten, als wenn das philosoph. Denken vom Standpunkte des Menschen ausgehe und nicht vielmehr in einer Thätigkeit der Vernunft gegründet sei, die von dem Begriffe des Menschen unabhängig ist.“ Ritter. histor. philosoph. IV. p. 319 sq. Quasi vero non ipse homo esset animal rationale, neque suae propriae sed alienae rationis usu cognovisset, quid sit ratio. — De Socratico *ᾧτι δὲ σεαυτὸν* quid judicet Ritterus, vide histor. philosoph. II, p. 53. 61. cf. Hegel. histor. philosoph. I, p. 39. 51. II, p. 44 sqq. 71 sqq. 100—107. 169. 202. philosoph. relig. II, p. 125. —

dialectica appellanda est. Qua dialectica ratione qui disputat, is id molitur, ut non persuadeat sed cogat, hoc est, ut ipsius cogitationis vi doceat mathematicaque non quidem cum evidentia — abstinere enim ratio philosophica ab schematibus oculorum corporis — sed tamen cum necessitate evincat, aliquid verum esse, ita ut ne possis quidem non agnoscere, nisi tollere velis totam vim ac rationem cogitandi. Tali igitur argumentationis genere confici posse dico Monismum anthropologicum. Fiunt enim in homine, quae inter se contraria sunt et adversis, ut ajunt, frontibus concurrunt. Quae autem contraria inter se sunt, ea ratio ipsa vetat ad unam eandemque referri causam. Hoc enim qui velit negare et dicere contra, is quum hominem jubeat aliis uti legibus cogitandi quam quibus potest, hominem ex homine tollit. Haec praefati tale sumimus initium disputandi contra Monismum anthropologicum.

Nihil videtur absurdius quam ratio eorum, qui dicunt, non simplicem sed duplicem naturam hominis esse. Una est enim hominis scientia sui; qui potest igitur ille, cujus una est scientia sui, natura esse duplex? Atque hoc uno quidem versiculo satis armati sibi videntur Monistae. At suo sese ipsi imprudentes jugulant gladio. Nam ipsa illa, quam jactant, hominis scientia sui depelluntur Monistae eo, ut secum pugnent. Qui enim pugnat, unum non duo in homine esse Principia — ut sic latine loqui liceat philosophis —, quorum altero vivat valeatque sentiendo et imaginando ac cupiendo ea, quae extra sunt, quorum vero altero non vivat et sentiat sed vitae suae sibi conscius animalque rationale sit, hoc igitur qui pugnat falsum esse, is cogitur defendere, quod absurdissimum est: unum idemque Principium uno eodemque temporis puncto et conscius et nescius sui quidque faciat et gnarus et ignarus esse. Namque dum homo aliquid secum cogitat summaque contendit vi, ut obscuram aliquam rem perspectam habeat vel dum perspectam jam explicat alteri, eodem prorsus temporis momento concoquitur cibus abique sumptus in chymum, chymus in chylum, chylus in sanguinem, sanguis in carnem et ossa, ducitur spiritus moventurque pulmones, pulsatur cor emittens recipiensque circumcunctum totum per corpus sanguinem, nihil omnino attendente et agente, haec omnia ut peragantur, homine defixo in cogitatione. ¹⁾

¹⁾ Plat. Phileb. p. 43. σὺ δ' ἀπόκριναι, πότερον αἰεὶ πάντα, ὅσα πάσχει τὰ τῶν ἐμψύχων, ταῦτ' αἰσθάνεται τὸ πάσχον καὶ οὐτ' ἀνῆλθόμενοι λαμβάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς οὔτε τι τῶν τοιοῦτων οὐδὲν πάσχοντες ἢ πᾶν τοῦναντίον; ὀλίγον γὰρ τάγε τοιαῦτα κέληθε πάνθ' ἡμᾶς. Πρω. ἀπαν δῆπου τοῦναντίον. cf. p. 19 et Phaedr. p. 97. adde Aristot. Eth. Nic. I, c. 13. p. 22. ed. stereotyp. τοῦ ἀλόγου δὲ (τῆς ψυχῆς) τὸ μὲν εἶτα κοινὸν καὶ φυτικόν· λέγω δὲ τὸ αἷτιον τοῦ τρέφεσθαι καὶ τοῦ αὔξεσθαι. Τὴν τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις θεῖη τις ἂν, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· ἐλλογιώτερον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. Ταύτης μὲν οὖν κοινὴ τις ἀρετὴ καὶ οὐκ ἀνθρωπικὴ φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ἔμψυχοις ἐνεργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο καὶ ἡ δύναμις αὐτῇ· ὁ δ' ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥμισυ διὰ δόλου καὶ ἔμψυχον· ὅθεν φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἡμῖν τοῦ βίον τοῖς ἐνδαίμοις τῶν ἀθλίων. — τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς ζοιῶναι λόγον. cf. de an. II, c. 4. — Quod Aristoteles, idem inde cognosci docuit Cartesius. Meditatt. de prima philosophia p. 264. 418. ed. Amstel. 1642. de Passione. art. 16 et 23. — Idem facili observatione quum notavissent Jacobius (opp. IV, 1, pag. 79. ed. 1819) et Fichtius (vide quem scripsit librum: das System der Sittenlehre nach den Principien der Wissenschaftslehre p. 154. ed. 1798) non viderunt tamen, quid inde cogatur.

Quid, quod homo, etiam si attendat et velit vel maxime, ne potest quidem scire, quando concoquatur cibus concoctoque et adsimilato qua ratione alatur et augeatur Corpus. Neque enim in semetipso sed alienis in animalibus sectis crudeliter vivis aliis alio post sumptum cibum tempore exploravit homo, qua via procedat cibi concoctio et quae vocatur adsimilatio, quum vim ac naturam cogitandi non noverit nisi semetipsum observando cogitantem. Uno verbo ut dicam, quod volo, omnium, quae pertinent ad hominis vitam organicam, nulla ejus est scientia actioque libera sed summa quando fiant ignoratio utque fiant necessitas. An potest homo ut meditari, sic velle et nolle esurire et sitire, calere et frigere? ¹⁾ Fames et sitis sedantur illae cogitando et volendo? Negat ipse Monista. ²⁾ Quid illa sibi vult in homine tum necessitas tum libertas, ut non possit non esurire, possit vero velle perire fame, morte crudelissima? Quis tandem est ille, qui sustinet et superat dolorem, quem homo efficere non potest ne sentiat vehementissimum. ³⁾ Possunt haec duo ceteraque, quae dixi, omnia inter se contraria, unius causae esse? Ajunt psychologi et philosophi nostrae aetatis principes, negat hoc praeter psychologum ac philosophum et peritissimum et intelligentissimum ex antiquis, tum qui Socratica cum sagacitate renatum post mediam aetatem Scepticismum fregit parensque celebratur philosophiae recentioris, nostrae aetatis physiologus omnium judicio peritissimus et ingeniosissimus. Praeter Aristotelem enim et Cartesium ⁴⁾ negat Joannes Muellernus, uno et eodem Principio vivere et scire vivere sese hominem; vitam repetendam ait a causa, quae nescia sui quidque faciat ignara sit, intelligentiam quum ratio ipsa clamet repetendam a causa intelligente. ⁵⁾

Ex hisce quum appareat, hominis vitam organicam et vim cogitandi totamque rationem sciendi et intelligendi non ad unam causam referendas esse, jam pari disputationis genere docendum est, quam non cogitate sed temere Monistae in unum conjiciant sensum (visum dico et auditum ceterosque rerum externarum nuntios) atque intel-

¹⁾ — καὶ τοι πρὸς ὅσα μὴ ἐφ' ἡμῶν ἐστὶ μίθ' ἐκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν ὥς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος πεισθῆναι μὴ δερματίνεσθαι ἢ ἀλγεῖν ἢ πεινῆν ἢ ἄλλ' ὅτιοῦν τοιοῦτων οὐδὲν γὰρ ἥτιον πεισόμεθα αὐτά. Aristot. Eth. Nic. III. c. 5. p. 52 ed. stereotyp. adde (Cartes. de Passionibb. I. c. — ²⁾ „Den Hunger kann man durch denken nicht absolut (attendas qualeso) überwinden; nur wer den Hungertod sterben muß oder will, kann von ihm abstrahiren. Christus ließ seine hungernden Jünger am Sabbath Lehren ausrauben.“ Rosenkranz Psychologie p. 160. cf. 135. ed. I. — ³⁾ fuisse, qui sua sponte interirent fame, non est ficta fabula; nam exemplorum omnia plena. Nostra aetate ipse sese fame interemit Saxo; nisi forte dixeris, hominem mente captum fuisse neque scientem et volentem interiisse fame. Haller Allgemeine Literaturzeitung 1845. Monat Februar. cf. Rosenkranz Psychologie I. c. — ⁴⁾ „Die Wirkung dieses Menschen auf sein Zeitalter und die neue Zeit kann nicht ausgebreitet genug vorgestellt werden. Er ist so ein Heroë, der die Sache wieder einmal ganz von vorne angefangen und den Boden der Philosophie von Neuem konstituiert hat, auf den sie nun erst nach dem Verlauf von tausend Jahren zurückgekehrt ist.“ Hegel Geschichte der Philosophie III, p. 331. cf. p. 334. — ⁵⁾ Handbuch der Physiologie d. Menschen. Prolegomena p. 21. sqq. (cf. specielle Physiologie IV, p. 107. 155.) ed. IV. — „Man darf daher die organisirende Kraft nicht mit etwas dem Geistesbewußtsein Analogem, man darf ihre blinde, nothwendige Thätigkeit mit keinem Begriffsbilden vergleichen. Unsere Begriffe von organischem Ganzen sind bloße bewußte Vorstellungen. Die organische Kraft dagegen, die Endursache des organischen Wesens, ist eine die Materie zweckmäßig verändernde Schöpfungskraft. Organisches Wesen, Organismus ist die faktische Einheit von organischer — blinder — Schöpfungskraft und organischer Materie.“

lectum. Sic enim sibi persuaserunt idque asseverant, sensum et intellectum non genere sed magnitudine et quasi quibusdam gradibus inter se differre, quippe quorum ea ratio sit, quae est Inferioris et Superioris. At Inferioris et Superioris quum ea ratio sit, ut quamquam τὸ Inferius non tantum valeat, quantum τὸ Superius, hoc tamen contineat in se totam vim et virtutem τοῦ Inferioris: vide jam, ut cogitatio et intelligentia non contineant in se sensationem. Neque enim meditatione sed sentiente digito explorant medici, qui et qualis sit aegri pulsus nullaque sollertia cogitandi sed visu et auditu noscunt, quae et qualis sit facies ac vox laborantis. Porro: Si homo uno et eodem Principio percipit aliquid et sensu et cogitatione, hoc est, sentit aliquid sensumque intelligit, qui tandem fit, ut tu non intelligas, quid dicat ille, cujus tibi ignota est lingua? Cur ignoras, quid significant verba vel literae barbari, quae quid et quale sonent qualive sint ductu et forma percipis et iudicas auribus atque oculis? Igitur inanis est, quam Monistae sequuntur, ratio.¹⁾ Sed ut penitus perspicias, confundi a Monistis et conflari in unum, quae dissimillima inter se et alienissima sunt, sensum dico et intellectum, etiam hocce utar documento.

Videtur moveri sol, stare terra, iudicatur et intelligitur esse contra summisque laudibus effertur Copernicus, quod rejecerit, cui tot crediderint saecula, testimonium oculorum, qui est sensus acerrimus.²⁾ Intelligisne, ut sibi adversentur sensus et iudicium sive intelligentia? Namque constat et manet neque cedit visum et tamen contra stat neque cedit hominis iudicium, non esse verum, quod non potest non videre. Fit igitur hocce — est enim urgendum —: Non corrigit homo visionem seque iudicatum recte percepisse oculis, sed latuisse se cognoscit ratiocinando objecti phaenomeni causam, quod non attenderit et intellexerit, ad visum illud nihil interesse,³⁾ utrum

¹⁾ Hoc argumento vel optimo jam Plato expugnavit sensualistas. Theaet. p. 163. τῇδε δὲ σκοποῦμεν, εἰ ἄρα ἐστὶν ἐπιστήμη καὶ αἰσθησις ταῦτόν ἢ ἕτερον· εἰς γὰρ τοῦτό ποιν πᾶς ὁ λόγος ἡμῖν εἴπειν καὶ τοῦτον χάριν τὰ πολλὰ καὶ ἅποια ταῦτα ἐκινήσαμεν. οὐ γάρ; Θεαι-
τετος. παντάπασιν μὲν οὐν. Σωκράτης. Ἡ οὐν ὁμολογήσομεν, ἃ τῷ δὲ ἄνθρωπῳ ἀσθανόμεθα ἢ
τῷ ἀκούειν, πάντα ταῦτα ἅμα καὶ ἐπίστασθαι; οἷον, τῶν βαρβάρων πρὶν μάθεῖν τὴν
φωνήν, πότερον οὐ φήσομεν ἀκούειν, ὅταν φθέγγωνται ἢ ἀκούειν καὶ ἐπίστασθαι, ἃ λέ-
γονται; καὶ αὐτὰ γράμματα μὴ ἐπιστάμενοι, βλέποντες εἰς ἀδιά, πότερον οὐχ ὁρᾶν ἢ ἐπί-
στασθαι, εἴπερ ὁρῶμεν, διῃσχυροῦμεθα; κ. τ. λ. — ²⁾ Ὁψις ἡμῖν δὲ νῦν τῶν διὰ σώμα-
τος ἐρχεται αἰσθήσεων, ἢ φρόνησις οὐχ ὁράται. δεινὸς γὰρ ἂν παρῆχεν ἐρωτίας, εἴτε
τοιούτων ἐαντὶς ἐναργὲς εἰδωλὸν παρῆχeto, εἰς ὅψιν ἰόν. Plat. Phaedr. p. 251. a. cf. Aristot. de
an. III. c. 3 in fine. ἢ ὅψις μάλιστα αἰσθησις ἐστὶ. cf. de sensu c. I. (ὅτι τὴν γὰρ ἀνθρώ-
ποις ἰόντα ἀπιστότερα δαδάλμων. Herodot. I. c. 8). — ³⁾ „Hicetas Syracusius, ut ait Theo-
phrastus, coelum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia, stare censet, neque praeter terram
rem ullam in mundo moveri; quae quum circum axem se summa celeritate convertat et torqueat,
eadem effici omnia, quae si, stante terra, coelum moveretur. Atque hoc etiam Platonem in Ti-
maeo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius.“ Cic. Acad. Prior. II, c. 39. adde: Plutarch.
de placitis philosoph. libr. III, 13. — Laudat hos viros et Copernicum laudatus Galilaeus hisce
verbis: „nec satis mirari possum eminentiam illorum ingenii, qui receperunt eandem (sententiam)
veramque iudicarunt et intellectus sui vivacitate tantam vim propriis suis sensibus
intulerunt, ut id, quod ratiocinatio dictabat, antepone potuerint illi, cujus contrarium
per sensatas experientias apertissime monstrabatur.“ de system. mundi p. 325 sq.

moveatur sol, stet terra an stante sole circumagatur terra circumactaque cum terra ipse spectator, qui sibi videatur stare immotus in immota, quod non sentiat moveri se; id quod contra sensum evincat ratio.

Ita autem quum intellectus pugnet contra sensum, necesse est esse in homine intellectorem, qui non modo major et superior sit sensu, verum etiam liber ab illo prorsusque alienus. Nam a quo tu non solutus et alienus es, ei te non opponere potes. Quis vero est ille intellectus tam liber ab sensu eoque acerrimo, ut etiam contra obstantem expugnet sibi rerum veritatem? Idem ille cogitator, cujus est jactatum illud sed non cognitum a philosophis: „Ego sive ego sum,“ hoc est, soluta ab omni concretionem sensusque natura patibili, pura et integra cogitatione sibi praesens potensque sui et quod potens sui non impotens alieni, sui sibi conscia ac libera Mens humana.¹⁾

¹⁾ — ἀνάγκη ἄρα, ἐπεὶ πάντα νοεῖ (ὁ νοῦς) ἀμικρῇ εἶναι, ὥσπερ γῆσιν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῇ τοῦτο δ' ἐστὶν, ἵνα γνωρίζῃ παρεμφαινόμενον γὰρ κωλύει τὸ ἀλλότριον καὶ ἀντιφράττει. Aristot. de an. III, c. 4. cf. c. 3. φαίνεται μὲν δ' ἥλιος ποδιαῖος, πεπίστευται δ' εἶναι μελῶν τῆς οἰκουμένης. adde de somniis c. 1. et 2. καὶ ὀργαίνονται δὲ καὶ εἰδῶσιν, ὅμως δ' ἥλιος ποδιαῖος εἶναι δοκεῖ. — ἀντίφρασι δὲ πολλάκις ἑτερόν τι πρὸς τὴν φαντασίαν. καὶ τῇ ἐπαλλάξει τῶν δακτύλων τὸ ἐν δύο φαίνεται. ἀλλ' ὅμως οὐ φάμεν δύο. κυριώτερα γὰρ τῆς ἀφῆς ἢ ὀψις. εἰ δ' ἦν ἡ ἀφῆ μόνη, καὶ ἐκρίνομεν τὸ ἐν δύο. — ἡ γὰρ δοκεῖ τοῖς πλείουσι κινεῖσθαι κινουμένης (καὶ) τῆς ὀψις (ἀφῆς) ὑπ' ἄλλον. Nam: ἡ γ' αἰσθησις οὐκ ἐαντῆς ἐστὶν, ἀλλ' ἐστὶ τι καὶ ἑτερον παρὰ τὴν αἰσθησιν, ὃ ἀνάγκη πρότερον εἶναι τῆς αἰσθήσεως· τὸ γὰρ κινεῖν τοῦ κινουμένου φύσει πρότερόν ἐστι. — Metaphys. p. 81. Brand. de an. II, c. 5. initio et circa finem: διὸ νοῆσαι μὲν ἐπ' αὐτῷ (ἀνθρώπῳ), ὃ πόταν βούληται, αἰσθάνεσθαι δ' οὐκ ἐπ' αὐτῷ· ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τὸ αἰσθητόν. — ἡ δὲ νόησις ἔοικεν ἡρεμήσει τινὶ καὶ ἐπιστάσει μᾶλλον ἢ κινήσει· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ συλλογισμός. ibd. I, c. 3. Atque hac quidem ratione Aristoteles sagaciter refutat Sensualistas — οὗ τὸ νοεῖν σωματικὸν ὥσπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπολαμβάνουσι καὶ αἰσθάνεσθαι τε καὶ φρονεῖν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. Qui enim negent τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ νοεῖν inter se alienissima esse, ab iis tolli ait notitiam veri et falsi omnemque errorem. Nam quum sensus pro patibili sua natura non fallant sed quod quisque acceperit referant fidelissime: si τὸ sentire atque τὸ judicare et intelligere non ἑτερογενέα sint, inde jam fore ut cogatur, id verum esse quod cuique videatur, falsum autem non videri quidquam. de an. III, c. 1 et 3. Altero vero hocce argumento expugnat eos, qui non satis dignoscunt inter sensum et intellectum. Si enim sensus et intellectus sive iudicii unus idemque est fons, qui tandem fit, ut in belluis, quae praeter unius tactus subtilitatem ceteris sensibus omnibus superant hominem, (de an. II, c. 9. de sensu c. 4.), nullum omnino insit vestigium iudicii et intelligentiae (λόγον). de an. III, c. 1 et 3. — Quam sensus et intellectus eandem docuit Aristoteles rationem esse cupiditatis et voluntatis, (quod quidem ita esse nos quoque jam significavimus eo, quod diximus, hominem tantum valere volendo, ut superet dolorem famis et sitis). οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς ὀρεγόμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες οὐ πράττουσιν, ὃν ἔχουσι τὴν ὀρεξίν, ἀλλ' ἀπολογίζονται τῷ νῷ. — αἱ ὀρεξεις γίνονται ἐναντίαι ἀλλήλαις· τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν ὁ λόγος καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐναντίαι ὡς γίνεται δ' ἐν τοῖς χρόνον αἰσθησιν ἔχουσιν. ὁ μὲν γὰρ νοῦς διὰ τὸ μέλλον ἀντέλκειν κτελεῖ, ἡ δ' ἐπιθυμία διὰ τὸ ἥδη· φαίνεται γὰρ τὸ ἥδη ἡδὺ καὶ ἀπλῶς ἡδὺ καὶ ἀγαθὸν ἀπλῶς, διὰ τὸ μὴ ὀρεῖν τὸ μέλλον. de an. III, c. 9 in fine et c. 10. cf. Eth. Nic. VI, c. 2. VII, c. 3. — Temporis notitiam negat Aristoteles habere nisi illud, quod praesens sit sibi met scientia sui, hoc est, νοῦν. phys. IV, c. 11 et 14. Quod quidem dicit χρόνον αἰσθησιν ἔχειν: latius patet apud philosophum vis vocis αἰσθήσεως. Ait enim etiam δικαίου καὶ ἀδίκου αἰσθησιν ἔχειν; quod quidem uni homini vindicat. politic. I, c. 1.

Quam Mentis integritatem solutamque a Materia et qui illam referunt ac nuntiant sensibus libertatem Aristotelea cum sagacitate (post errores Scholasticorum, de quibus

Quid, quod etiam αὐτὸν ἑαυτοῦ αἰσθάνεσθαι dicit. de sensu c. 7. p. 114 ed. stereotyp. cf. de an. III, c. 2 initio, de somn. c. 2. Eth. Nic. IX, c. 9. Hoc quoque uni homini tribuitur. Belluam enim defendit Aristoteles penitus carere Mente neque λογιστικῇ καὶ βουλευτικῇ sed αἰσθητικῇ valere phantasia. πολλὰ κατ' αὐτὰς (φαντασίας) πράττει τὰ ζῷα, τὰ μὲν διὰ τὸ μὴ ἔχειν νοῦν, οἷον τὰ θηρία, τὰ δὲ διὰ τὸ επικαλύπτεσθαι τὸν νοῦν ἐνίοτε πᾶσαι ἢ νόσοις ἢ ὕπνῳ, οἷον οἱ ἄνθρωποι. — πολλὰ γὰρ παρὰ τὴν ἐπιστήμην ἀκολουθοῦσι ταῖς φαντασίαις, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ νόησις οὐδὲ λογισμός ἐστιν, ἀλλὰ φαντασία — αἰσθητικῇ ταύτης γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ζῷα μετέχει. de an. III, c. 3 in fine et c. 10 initio et in fine. In eandem sententiam de cupiditate et voluntate haecce disputat Plato: — τοῦ διψῶντος ἄρα ἡ ψυχὴ, καθόσον διψῇ, οὐκ ἄλλο τι βούλεται ἢ πιεῖν καὶ τοῦτον ὁρέγεται καὶ ἐπὶ τοῦτο ὁρμᾷ. Αἰὲλον δὲ, οὐκοῦν, εἰποῖτε τι αὐτὴν ἀνθέλλει διψῶσαν, ἕτερον ἂν τι ἐν αὐτῇ εἴη αὐτοῦ τοῦ διψῶντος καὶ ἄγοντος, ὥσπερ θηρίον, ἐπὶ τὸ πιεῖν. οὐ γὰρ δὴ, φασί, τῷγε αὐτῷ τὸ αὐτὸ ἑαυτοῦ περὶ τὸ αὐτὸ ἅμα τὰναντία πράττει. Οὐ γὰρ οὖν. ὥσπερ γε, οἴμαι, τοῦ τοξότου οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, ὅτι αὐτοῦ ἅμα αἱ χεῖρες τὸ τόξον ἀποθύνται τε καὶ προσέκονται, ἀλλ' ὅτι ἄλλη μὲν ἡ ἀποθύνουσα χεὶρ, ἑτέρα δὲ ἡ προσαγομένη. παντάπασιν μὲν οὖν, ἔφη, πρότερον δὲ δὴ φῶμεν τινὰς εἶναι ὅτε διψῶντας οὐκ ἐθέλειν πιεῖν; καὶ μάλα γ', ἔφη, πολλοὺς καὶ πολλὰκις. τί οὖν, ἔφη, ἐγώ, φαίη τις ἂν τούτων πέρι; οὐκ ἐνεῖναι μὲν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τὸ κελεῖν, ἐνεῖναι δὲ τὸ κωλύον πιεῖν, ἄλλο δ' ἂν καὶ κρατοῦν τοῦ κελεύοντος; ἐμοίγε, ἔφη, δοκεῖ. ἄρ' οὖν οὐ τὸ μὲν κωλύον τὰ τοιαῦτα ἐγγίνεται, διὰν ἐγγένηται, ἐκ λογισμοῦ, τὰ δὲ ἄγοντα καὶ ἔλκοντα διὰ παθημάτων τε καὶ νοσημάτων παραγίγνεται; φαίνεται. οὐ δὲ ἀλόγως, ἦν δ' ἐγώ, ἀξιόσομεν αὐτὰ διττὰ τε καὶ ἕτερα ἀλλήλων εἶναι, τὸ μὲν ὃ λογίζεται, λογιστικὸν προσαγορεύοντες τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ ὃ ἐρεῖ τε καὶ πεινῇ καὶ διψῇ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπτόηται, ἀλόγιστόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν, πληρώσεων τινῶν καὶ ἡδονῶν ἑαίρων; οὐκ, ἀλλ' εἰκότως, ἔφη, ἡγοίμεθ' ἂν οὕτω. de republ. IV, p. 439. cf. 431. 436. 437. IX, p. 581. X, 603. — De θυμῷ, quem Plato ἐπικουρον εἶναι vult τῷ λογιστικῷ φῶσει καὶ τρίτον εἶδος εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ (ibid. p. 440 sq.) nihil attinet dicere; illud vero hoc loco monuerim — contra eos, qui Aristotelem rudem Empiricum dictitant et Sensualistam salutant idem defendentem, quod postea Lockius defendit, nihil esse in intellectu, quod non antea fuerit in sensu atque hoc nomine prae Platone Rationalista sublimi et divino contemnunt — contra hos igitur hoc loco monuerim, accusari magistrum a discipulo, eum sic secum pugnare, ut tollat, quam ponat et defendat, Mentis integritatem solutamque ab omni concretionem sensusque natura patibili libertatem. de an. I, c. 3. cf. III, c. 4. Quod vere an secus arguerit Aristoteles, id non hujus loci nec temporis est quaerere; illud vero asseverare licet estque verissimum, ipsius discipuli magistrum accusantis inconstantiae summam in disputando constantiam esse. Duplicem enim Aristoteles defendit Mentem esse et patientem sive humanam et agentem sive divinam; alteram nihil valere ait cogitando sine sensibus rerum referentibus phantasmata, alteram pura atque integra uti vult cogitatione. Ut rem explicem paulo accuratius, sic sibi persuasit Aristoteles: quae in homine insit et vigeat Mens, eam non hominis propriam esse sed mortali in Anima hominis praesentem adesse et agere immortalem Mentem Dei, quae sua νοήσει (intuitu intellectuali) efficiat, ut διανοία sive φαντασία λογιστικῇ καὶ βουλευτικῇ (cogitatiuncula discursiva) valeat illuminata Anima hominis, hoc est, id agit et efficit, Aristoteli si credis, praesens in homine Deus, ut homunculus sensibus ac phantasia memoriaque utens ministris acquirat et comparet sibi eorum, quae extra sunt, notiones generales sive universales (τὰ καθόλου) atque observata jungens observatis cogitataque necens ex cogitatis per syllogismum spatiosamque argumentationem, errorum plenissimam, totum aliquid ac rotundum conficiat, aposterioristicas sive empiricas quas vocant elaborans scientias et artes (Metaphys. p. 1 sq.), ipso Deo dante, quibus ad hoc vitaeque civilis actionem opus est, certa et firma per se cogitandi et ratiocinandi principia — τὰ πρῶτα νοήματα (de an. III, c. 8 in fine. cf.

paulo post dicetur) quum cognovisset et quasi denuo detexisset Cartesius — docuit enim, ut inde, quod cogitet homo esse se, cogatur, ut sit etiam neque possit non

Analyt. post. II, c. 15. *νοῦς ἐπιστήμης ἀρχή* — καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς. adde Eth. Nic. VI, c. 6), quae libera sunt ab omni phantasmate nullaque abstractione e rebus externis exantlantur sed ex intima officina Mentis (agentis) prodeunt propriaque ejus vi continentur. Quod dixi, id docent omnes libri Aristotelei, et qui de anima et qui de moribus quique scripti sunt de Natura, et qui analytici et qui topici et qui metaphysici dicuntur. Namque qualis in libris de anima describitur Mens agens (III, c. 5), talis in libris metaphysicis describitur et definitur Mens divina (p. 249 et 254 sq. Brand.). Dei est *νοῦς χωριστός καὶ ἀπαθής καὶ ἀμειγρὴς τῇ οὐσίᾳ ὣν ἐνεργεία, ἀθάνατος καὶ αἰδίδιος καὶ μόνος ἀθάνατος* (νοῦς ποιητικός), quum hominis sit *νοῦς παθητικός καὶ φθαρτός*. Est enim ὁ ἀνθρώπινος νοῦς non τῇ οὐσίᾳ ὣν ἐνεργεία sed δυνάμει ὣν (metaphys. p. 254 sq.); quod autem δυνάμει est, id interit necessario (ibid. p. 187. 293), quum τὸ τῇ οὐσίᾳ ὣν ἐνεργεία αἰδίδιον καὶ ἀθάνατον sit. Metaphys. I. I. c. cf. Topic. IV, 2. V, 1; quibus quidem locis justa definitione declaratur, θεοεῖναι ζῶον ἀθάνατον καὶ νοητὸν, quum homo sit ζῶον θνητὸν καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. Deus Aristotelis est ipsa ἐνεργεία sive νόσις, quae esse dicitur νόσεως νόσις, hominis quum sit διάνοια, ἣ φαίνεται αἰεὶ ἄλλον, αὐτῆς δ' ἐν παρέργῳ quaeque est δυνάμεις cogitandi et deliberandi ὑπὸ τοῦ νοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος εἰς τὴν ἐνέργειαν (cogitationem discursivam sive phantasiam logicam) ἀναγομένη. metaphys. p. 255. 285. Eth. Nic. IX, c. 9. de an. II, c. 4. et III, c. 7. imprimis vero I, c. 4 (cf. II, c. 2); quem quidem luculentum locum Trendelenburgius explicator psychologiae Aristoteleae non vidit interpretem esse loci illius, qui est libri tertii capite quinto. Isto enim loco definit Aristoteles vim τῆς νόσεως, quam vindicat Deo, et τῆς διανοίας, quam ad patibilem et mortalem naturam hominis refert, non obscure sed aperte dicens, cum corpore et anima sentiente totam interire hominis scientiam nullamque manere actae in hac terra vitae reminiscantiam; nam quae superstes sit atque immortalis Mens divina, ab illa quidem alienam esse omnen scientiam et reminiscantiam vitae humanae, quippe quae Mens divina, quamquam praesens illuminaverit hominem vivum, pro sua tamen ἀπαθείᾳ non intenta fuerit rebus discendis et agendis. ὁ δὲ νοῦς εἰσὶν ἐγγίνεσθαι (ἐν τῷ ἀνθρώπῳ) οὐσία τις οὐσα καὶ οὐ φθείρεσθαι. — ὁ δὲ νοῦς ἴσως θεϊότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστιν. — περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ θεωρητικῆς δυνάμεως (ἣ θεωρία ab Aristotele vindicatur Deo, omni πράξει rejecta ad διανοοῦμενον hominem) οὐδὲν πομφανερὸν, ἀλλ' εἰσὶν ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ αἰδίδιον τοῦ φθαρτοῦ. τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τῆς ψυχῆς φανερόν ἐκ τούτων ὅτι οὐκ ἐστὶ χωριστὰ, καθάπερ φασιν ἑστί (II, 2). Atque haec ipsa res, quae hoc loco in dubio relinquitur, conficitur et deciditur libri tertii capite quinto. Sed ut Colophonem imponam et ne minimum quidem scrupulum relinquam, an non intret in hominem Deus, dicit id Aristoteles his ipsis verbis. Sic enim ait in libris, quos de generatione animalium scripsit (II, c. 3): λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπειστέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον. οἷ δὲν γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια. — τὸ δὲ τῆς γονῆς σῶμα, ἐν ᾧ συναπέρχεται τὸ σπέρμα τὸ τῆς ψυχικῆς ἀρχῆς, τὸ μὲν, χωριστὸν ὃν σώματος, ὅσοις ἐμπεριλαμβάνεται τὸ θεῖον (τοιοῦτος δ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς), τὸ δ' ἀχώριστον, τοῦτο τὸ σπέρμα τῆς γονῆς διαλύεται καὶ πνευματοῦται, φύσιν ἔχον ὑγρὰν καὶ ὑδατωδῆ. (Hinc quum cogi videatur, Mentem divinam Aristotele iudice intrare in foetum humanum, utero matris inclusum, alio loco contra dicit Noologus antiquus, τὸν λογισμὸν καὶ τὸν νοῦν προοῦσιν οὐσι παιδίοις ἐγγίνεσθαι περικέναι. Magn. Mor. I, c. 17. cf. histor. an. VIII, c. 1. Politic. VIII, c. 14. Prohl. XXX, 5. Negligit hos locos Trendelenburgius. de anima p. 496 in fine). Luculento, quem attuli, locum addam huncce aequae gravem, nisi forte dixeris libri spurii vel dubii nullam esse vim. Sic enim ait, quicumque scripsit Ethica Eudemia (VII, c. 14): τὸ δὲ ζήτοῦμενον τοῦτ' ἐστὶ, τίς ἢ τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν τῇ ψυχῇ. δῆλον δὲ ὥσπερ ἐν τῇ οὐρᾷ θεός καὶ πᾶν ἐκεῖνο. κινεῖ γὰρ πᾶν τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον. λόγος δ' ἀρχὴ οὐ λόγος ἀλλὰ τι κρείττον. τί οὖν ἂν κρείττον καὶ ἐπιστήμης εἴποι (εἴη;) πλὴν θεός; Agnosces νοῦν ποιητικόν, τὸν τῇ οὐσίᾳ

esse, dum cogitet esse sese (cogito ergo sum): sic eadem prorsus cum necessitate cogi inde, quod homo cogitationis vi redire valeat a corpore et sensibus atque esse secum, ut sit etiam substantia libera ab omni concretionem sensusque natura patibili¹⁾ — hanc

ὄντα ἐνεργείᾳ, καὶ νοῦν παθητικόν, τὸν δυνάμει ὄντα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος εἰς τὴν ἐνέργειαν (διάνοιαν sive φαντασίαν λογιστικὴν καὶ βουλευτικὴν) ἀναγόμενον?

Ex hisce, quae diximus, quum appareat, tolli ab Aristotele substantialitatem Mentis humanae — substantia enim non interit; Mens autem patiens non manet superstes sed tota interit animato naturalique cum corpore, quum tota deleatur hominis scientia suimet — patet in promptuque est, quantopere hac in re erraverit ille philosophus, qui Herculeum exantlavit laborem cogitandi tantumque valuit ingenio quantum nescio an nemo. Nam si ipse Deus praesens est et agit in me meque perpetuo efficit cogitantem, tum nulla est vita mea propria nullaque actio libera. Hominis autem conscientiam suimetipsius et potestatem agendi libere, ipse Aristoteles acriter defendit. Sublata enim hominis scientia suimet et libera voluntate omnem e vita tolli vidit actionem et virtutem; si homo privetur humanitate (*διανοία ἢ λόγος, καὶ προαιρέσει*), tum nullas fore leges, nihil iusti, nihil honesti, sed pro iustitia candido Hespero candidiore pro mitique et amica pace violentas adfore rapinas trucemque iram ferarum. Politic. III, c. 11. Eth. Nic. V, c. 1 et 6. Sensit autem et ipse magnus vir, ut suis se induat stimulis. Nam quae est ejus perspicacitas, subit recogitantem dubitatio, an non divina sit, quam in homine inesse intellexit Mentem non magnitudine sed toto genere differentem a vivificante et sentiente ac cupiente Anima. Sic enim ait (Eth. Nic. X, c. 7. initio): *εἴτε δὲ νοῦς τοῦτο, εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι καὶ ἐννοίαν ἔχειν περὶ τῶν καλῶν καὶ θείων εἴτε θείον ὃν καὶ αὐτὸ εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν θειότατον*. Quantumvis vero dubitet, num tuta sit, quam sequatur, ratio, quod meditando non assequitur Deum Creatorem, a cuius vi repetat Mentem Menti absolutae similem non parem, semper eodem revolvitur statque dubitanti sententia, mortali in homine praesentem adesse et agere immortalem Mentem *ἀδιάσχετος θεοῦ*. Tamen etsi vero Aristoteles non assecutus est, quod voluit, ut homini suam propriam vindicaret Mentem — eo enim manifestum est valere, quem excogitavit *νοῦν παθητικόν καὶ διανοητικόν*, hoc ipsum tamen agnoscendum et laudandum est vel maxime, quod intellexit, Mentis humanae et divinae non unam et eandem esse posse naturam atque rejecta opinione Pythagorae, qui Mentem humanam haustam censuit e Mente divina, expedire ausus est, quid altera ab altera differat; neque etiam totum inane verbum est *ἡ νόσις* divina et *διάνοια* humana, quamquam ratio Aristotelea magna correctione eget. Neque enim satis cognita τοῦ Absoluti absoluta scientia sui philosophus antiquus humana transtulit ad Deum, ita ut Deus Aristoteles egeat divinitate et homo humanitate. — Quam misere vero antiquitas careat notitia Dei creatoris, praeter Aristotelem magistrum intelligendi testis est Cicero magister dicendi, qui in philosophia quoque intelligentiore iudicio est quam plerique putant. Nam quum intellexisset orator philosophans, quam prava esset opinio Pythagorae (ait enim: „Pythagoras, qui censuit, Deum animum esse per naturam rerum omnem intentum et commeantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit, distractione humanorum animorum discerpi et lacerari Deum et quum miseri animi essent (quod plerisque contingeret) tum Dei partem esse miseram; quod fieri non potest. Cur autem quidquam ignoraret animus hominis, si esset Deus? Quomodo porro Deus iste, si nihil esset nisi animus, aut infusus aut infusus esset in mundo?“ De nat. Deor. I, c. 11), hoc igitur quum probe intellexisset Cicero, non magis tamen quam Aristoteles expedire potuit rationem, qua una ista absurda tolli possunt, sed recidit in eundem, quem oppugnat, errorem. De legib. I, c. 7 et 8. De amic. c. 4.

¹⁾ „Cogito ergo sum.“ Meditat. II, p. 16. 21. 29 sq. Principp. philosoph. Part. I. VII. — Abstractionis vi ab homine tolli posse ait Cartesius cetera omnia et corpus suum et sensum et imaginationem, unam cogitationem non posse, hoc est, ipsum hominem cogitantem, quippe qui ne possit quidem abire a semetipso, sed quum videatur sibi abesse a sese, hoc ipso secum sit vel maxime. (Meditat. p. 13—18. „Solā cogitatio a me divelli nequit, ego sum, ego existo, certum est.“ 473. „Nam sane fieri non potest, quin semper apud nosmetipsos experiamur nos

igitur idealem naturam Mentis humanae quum cognovisset Cartesius, Spinoza contra sibi persuasit, sola cogitatione et intelligentia quae continetur Mentem omnique cogita-

cogitare.“ 283. „nec ulla potest in nobis esse cogitatio, ejus eodem illo momento, quo in nobis est, conscius non sumus.“ cf. 26. 81. 91. 146. 263. 415. 493. et Princip. philosoph. Part. I. IX.) Cogitationem enim sic intelligit Cartesius, ut eam idem esse definiat atque conscientiam. „Cogitationis nomine intelligo illa omnia, quae nobis consciis in nobis fiunt, quatenus eorum in nobis conscientia est. Atque ita non modo intelligere, velle, imaginari, sed etiam sentire idem est hic, quod cogitare. Nam si dicam, ego video vel ego ambulo, ergo sum et hoc intelligam de visione aut ambulatione, quae corpore peragitur, conclusio non est absolute certa, quia ut saepe fit in somnis, possum putare me videre et ambulare, quamvis oculos non aperiā et loco non movear, atque etiam forte, quamvis nullum habeam corpus; sed si intelligam de ipso sensu sive conscientia videndi et ambulandi, quia tunc refertur ad Mentem, quae sola sentit sive cogitat se videre aut ambulare, est plane certa.“ Princip. philosoph. Part. I, artic. IX. cf. Meditat. II, p. 21. „idem denique ego sum, qui sentio sive qui res corporeas tanquam per sensus animadverto: videlicet jam lucem video, strepitum audio, calorem sentio; falsa haec sunt, dormio enim. At certe videre videor, audire, cale-scere, hoc falsum esse non potest, hoc est proprie, quod in me sentire appellatur; at-que hoc praecise sic sumptum nihil aliud est quam cogitare: ex quibus equidem aliquanto melius incipio nosse quisnam sim, sed adhuc tamen videtur, nec possum abstinere quin putem, res corporeas, quarum imagines cogitatione (?) formantur, et quas ipsi sensus explo-rant, multo distinctius agnosci quam istud nescio quid mei, quod sub imaginationem non venit“ — adde p. 45. 178. 413; quo quidem loco posteriore sic respondetur Gassendo expro-branti, non opus fuisse tanto apparatu ad probandum, esse hominem: „Cum ais, me idem potuisse ex quavis alia mea actione colligere, multum a vero aberras, quia nullius meae actionis omnino certus sum (nempe certitudine illa metaphysica, de qua sola hic quaestio est) praeterquam so-lius cogitationis. Nec licet inferre, exempli causa, ego ambulo, ergo sum, nisi quatenus ambulandi conscientia cogitatio est, de qua sola haec illatio est certa, non de motu corporis, qui aliquando nullus est in somnis, cum tamen etiam mihi videor ambulare; adeo ut ex hoc quod putem me ambulare, optime inferam existentiam mentis, quae hoc putat, non autem corporis, quod ambulet. Atque idem est de ceteris.“ Atque hanc quidem rem sive substantiam cogitantem — nulla enim esse potest cogitatio sine re cogitante nec omnino ullus actus sive ullum accidens sine substantia, cui insit. Meditat. p. 196 sqq. Princip. philosoph. Part. I, artic. X. „nihil nulla sunt af-fectiones sive qualitates“ — igitur hanc cogitantem sive suis sibi conscientiam substantiam Cartesius Mentem dixit; ejus quidem ut penitus perspicias veram Idealitatem ingenioso Gallo non incogni-tam fuisse, addam haecce. Inanem enim et nullam dicit rationem Materialistarum (Meditat. p. 263. 146. 415). Mentem negat aut adolescere aut debilitari cum corpore (cf. Aristot. de an. I, c. 4. III, c. 3. et 4); procul quoque habet Cartesius philosophus, quam ante amplexus erat et ipse, illam sententiam Sensualistarum, nihil esse in intellectu, quod non ante fuerit in sensu. Sunt enim ideae, quas homo non extrinsecus, sed ex semetipso habeat; quas quidem ideas Cartesius innatas dixit neque a passione sed ab actione Mentis repetivit. Meditat. p. 31. 77. 82. cf. de Passioib. Part. I, artic. 22 — 28. Hinc iterum atque iterum juberis Men-tem a sensuum consortio subducere. Meditat. p. 43. 424. 449. 489. cf. praefat. et quam illi praemisit epistolam. p. 9. Ad Mentem enim his ipsis verbis dicit vir sagacissimus referenda esse non quidem vitam organicam et sensum et imaginationem, sed purum intelle-ctum judiciumque veri et falsi. „quia forte primi homines non distinxerunt in nobis illud principium, quo nutrimur, crescimus, et reliqua omnia nobiscum brutis communia sine ulla cogitatione peragimus, ab eo, quo cogitamus, utrumque unico animae nomine appellarunt, ac deinde animadvertentes cogitationem a nutritione esse distinctam, id quod cogitat vocarunt mentem hancque animae praecipuam partem esse crediderunt: Ego vero animadvertens principium, quo nutrimur, toto genere distingui ab eo, quo cogitamus, dixi animae nomen, cum pro

tionem vacuum suaeque rigiditatis inertia torpentem Materiam unum et idem esse, secum pugnans contradictione, quae vocatur, in adjecto patentissima. Uno enim tenore defendit:

utroque sumitur, esse aequivocum, atque ut specialiter sumatur pro actu primo sive praecipua hominis forma, intelligendum tantum esse de principio, quo cogitamus; hocque nomine mentis ut plurimum appellavi ad vitandam aequivocationem. Mentem enim non ut animae partem, sed ut totam illam animam, quae cogitat, considero. Meditatt. p. 417 sq. cf. 179 sq. Eadem est ratio sensus et imaginationis. „Ad haec considero, istam vim imaginandi, quae in me est, prout differt a vi intelligendi, ad mei ipsius, hoc est ad mentis meae essentiam non requiri: nam quamvis illa a me abesset, procul dubio manerem nihilominus ille idem, qui nunc sum; unde sequi videtur, illam ab aliqua re a me diversa pendere; atque facile intelligo, si corpus aliquod existat, cui mens sit ita conjuncta, ut ad illud veluti inspicendum pro arbitrio se applicet, fieri posse, ut per hoc ipsum res corporeas imaginer, adeo ut hic modus cogitandi in eo tantum a pura intellectione differat, quod mens, dum intelligit, se ad seipsam quodam modo convertat respiciatque aliquam ex ideis, quae illi ipsi insunt, dum autem imaginatur, se convertat ad corpus, et aliquid in eo ideae vel a se intellectae vel sensu perceptae conforme intueatur. Facile, inquam, intelligo imaginationem ita perfici posse, siquidem corpus existat; et quia nullus alius modus aequè conveniens occurrit ad illam explicandam, probabiliter inde conjicio corpus existere; sed probabiliter tantum etc. ibd. p. 74. cf. 31 sq. 451. 420. „Ostendi etiam saepe distincte, mentem posse independentem a cerebro operari; nam sane nullus cerebri usus esse potest ad pure intelligendum, sed tantum ad imaginandum vel sentiendum. Et quamvis forti accidente imaginatione vel sensu (ut fit, cum cerebrum perturbatur) non facile mens aliis rebus intelligendis vacet, experimur tamen, cum imaginatio est minus fortis, nos saepe aliquid ab ipsa plane diversum intelligere, ut cum inter dormiendum advertimus nos somnare, opus quidem est imaginationis, quod somniemus, sed quod nos somnare advertamus, opus est solius intellectus. Itemque p. 429. „Non est oculus, qui speculum videt magis quam se ipsum, sed mens, quae sola et speculum et oculum et se ipsam quoque agnoscit. adde p. 487. Hoc enim loco negat Cartesius, si baculus appareat fractus in aqua ob refractionem, hunc errorem non intellectu sed tactu corrigi; quia etsi ex tactu baculum rectum esse judicemus, idque eo judicandi modo, cui ab infantia sumus assueti quique idcirco sensus vocatur, non tamen hoc sufficit ad errorem visus emendandum, sed insuper operae est, ut aliquam rationem habeamus, quae nos doceat credendum esse hac de re iudicio ex tactu potius quam iudicio ex visu elicito; quae ratio cum in nobis ab infantia non fuerit, non sensui, sed tantum intellectui est tribuenda. Atque ideo in hoc ipso exemplo solus est intellectus, qui sensus errorem emendat, nec ullum unquam afferri potest, in quo error ex eo contingat, quod mentis operationi magis quam sensui fidamus. cf. ibd. p. 33 sq. „duas diversas solis ideas apud me invenio, unam tanquam a sensibus haustam et quae maxime inter illas, quae adventitias existimo, est recensenda, per quam mihi valde parvus apparet; aliam vero ex rationibus Astronomiae desumptam, hoc est, ex notionibus quibusdam mihi innatis elicitam vel quocumque alio modo a me factam, per quam aliquoties major quam terra exhibetur; utraque profecto similis eidem soli extra me existenti esse non potest, et ratio persuadet, illam ei maxime esse dissimilem, quae quam proxime ab ipso videtur emanasse. Quae omnia satis demonstrant, me non hactenus ex certo iudicio, sed tantum ex coeco aliquo impulsu credidisse, res quasdam a me diversas existere, quae ideas sive imagines suas per organa sensuum vel quolibet alio pacto mihi immitant. (cf. ea, quae pag. 9 ab Aristotele dicta attulimus). Quae universa qui consideraverit paulo accuratius, praecipue vero illud qui urgebit, quod dixit Cartesius, sentire idem esse atque cogitare sive sui sibi conscium esse, tum, ad Mentis essentiam nullam requiri imaginationem quodque Mens valeat imaginando, id non a propria ejus natura sed a conjuncto corpore repetendum esse, haec igitur qui tenebit, is vix non agnoscere poterit, philosopho christiano non minus cognitam fuisse integritatem solutamque ac liberam naturam Mentis quam

„Objectum ideae, humanam Mentem constituentis, est Corpus, sive certus Extensionis modus actu existens et nihil aliud“ et: „Mens est idea ideae.“ „Nam revera, inquit, idea Mentis, hoc est, idea ideae nihil aliud est, quam forma ideae, quatenus haec, ut modus cogitandi, absque relatione ad objectum consideratur; simulacrum enim quis aliquid scit, eo ipso scit, se id scire et simul scit, se scire, quod scit et sic in infinitum.“ Eth. II, Proposit. XIII et XXI. Schol. cf. Proposit. XLIII. Schol. Agnoscesne, ut non sciat, quid sit scire, qui hominem scire dixit, scire sese, „συνείδησις“ Spinoza? Nam si non modo percipitur aliquid sensibus, sed etiam ipse actus percipiendi percipitur, hoc est, notatur et seorsim figitur cogitatione, et si non modo cogitatur et scitur aliquid, sed etiam ipsa cogitatio cogitatur et scientia scitur, tum necesse est agnosci, cogitantem et scientem Mentem absque imagine corporis ipsam sibi praesentem esse, hoc est, Menti non corpus sed ipsam sibi ipsi Objectum purae et integra cogitatione illam secum esse priusque semet sibi referre et noscere scientia quam corpus aut suum aut alienum. Eadem vero contradictio in adjecto, qua secum pugnat Spinoza, magis etiam inde apparet, quod quum Mentem abjecerit ad Materiam et sic infixit Corpori, ut nisi prius cognita natura cor-

philosopho gentili, qui quidem quam dixit Mentem agentem non totam sed magna tamen ex parte Christianus vidit esse hominis propriam (Meditatt. p. 394); quamquam concedendum est, Cartesium non semper Aristotelea cum subtilitate et diligentia disputare (neglexit enim diligentius inquirere in integram vim propriamque naturam cogitandi et sciendi neque *νόησιν* satis distinctinxit a *διανοίᾳ*, quarum quidem altera notionibus abstractis continetur, altera vero tota apta est ex sese. Meditatt. p. 425. 467. Principp. philosoph. Part. I, artic. X) ideoque esse, quae ambigue valde neque satis constanter dicta videantur; ex quo quidem genere illud esse dicas, quod sensum non totum sed maxima ex parte a Mente discluit (Meditatt. p. 412) atque sensum et imaginationem actus cogitativos dixit modosque cogitandi confuse, qui Mentis substantiae insint. ibd. p. 28. 84. 90. 199. passim. Principp. philosoph. Part. IV, artic. 197. Aristoteles contra perspicue dixit et docuit, sensum et inde quae pendet imaginationem non Mentis sed Animae propria esse; quae enim careant Mente *ἄλογος* belluae, easdem tamen valere sentiendo et imaginando. Quam non scientem atque intelligentem et volentem sed vivificantem, nutrientem, sentientem, imaginantem, somniantem Animam quum non exploratam cognitamque haberet Cartesius, belluas inanimata quamquam viventia automata dixit. (Meditatt. p. 265. passim. de Methodo V, p. 29 sq. de Passionibb. Part. I, artic. VI); id quod magno viro tot tantopere exprobrant. At si reputas, etiam atque etiam monere idque urgere philosophum, cogitationis expertes esse belluas, hoc est, vivere vitae suae nescias (Meditatt. p. 264 sqq. 417. 420) atque etiam his ipsis verbis dicere, brutis non denegari posse sensum organicum animamque corpoream (Meditatt. p. 472 sq.) et involuntariam illam associationem idearum (imaginum) a Cartesio appellari mechanicam (Tract. de homine Part. V, 72. 73), haec igitur si reputas, tum facile concedes, non tam graviter virum deerravisse a vero quam primo adspectu videtur atque iniquum esse, reprehendere quam corrigere malle satis leviter errata philosophi dualistae. Quasi vero „parens ille philosophiae recentioris“ non plus viderit quam ceteri omnes, qui eum ad nostram usque aetatem secuti sunt, philosophi. Hi enim non absolverunt, quem ille bene instituit sed inchoatum et imperfectum neque vacuum erroribus reliquit, Mentis et Animae Dualismum minime obscurum atque a philosopho gentili noscendum philosopho christiano, amplexique sunt aut Corporis inertis per se et vivificantis Mentis Dualismum aut Corporis et Mentis Monismum sive Identitatem; qua utraque ratione nihil esse potest perversius.

poris cognosci posse neget naturam mentis (Eth. II, Proposit. XIII, Schol.) et asseveret, „Mentem humanam aptam esse ad plurima percipiendum et eo aptiorem, quo ejus corpus pluribus modis disponi possit“ (ibid. Proposit. XIV; adde III, Proposit. XI), tamen eandem, totam quam pendere vult ex Corpore, Mentem constare posse ait corpore vacantem. Dicit enim his ipsis verbis: „Mens humana non potest cum corpore absolute destrui, sed ejus aliquid permanet, quod aeternum est;“ quod quidem sic demonstrat, ut dicat, esse certum cogitandi modum, qui ad Mentis essentiam pertineat quique necessario aeternus sit, hoc est, esse ideam, quae Corporis essentiam sub specie aeternitatis exprimat; nam: „quamvis non recordemur nos ante corpus exstitisse, sentimus tamen Mentem nostram, quatenus corporis essentiam sub aeternitatis specie involvit, aeternam esse et hanc ejus existentiam tempore definiri sive per durationem explicari non posse.“ Eth. V, Proposit. XXIII cum Schol. Apertius etiam solvitur Mens a Corpore iis, quae insequuntur. Dat enim Spinoza tertium cognitionis genus, quo concedit Mentem humanam tantum valere, ut redeat a sensibus liberaque cogitatione secum sit. ibid. Proposit. XXV et XL. Coroll. cum Schol. „Hinc sequitur, partem Mentis, quae remanet, quantacunque ea sit, perfectiorem esse reliqua. Nam pars Mentis aeterna (per Proposit. XXIII et XXIV hujus) est intellectus, per quem solum nos agere dicimur (per Prop. III. Part. III), illa autem, quam perire ostendimus, est ipsa imaginatio, (per Prop. XXI hujus), per quam solam dicimur pati (per Prop. III, Part III et gen. Affect. Defin.; quibus quidem locis adde: de intellectus emendatione tractat. p. 445 sqq. ed. Paul. „a solis corporibus afficitur imaginatio;“ „quaedam intelligimus, quae nullo modo sub imaginationem cadunt;“ „ope intellectus liberamur ab imaginatione, quae necessitatem patiendi habet.“), atque adeo (per Prop. praec.) illa, quantacunque ea sit, hac est perfectior.“ Scholion habet haecce: „Haec sunt, quae de Mente, quatenus sine relatione ad Corporis existentiam consideratur, ostendere constitueram; ex quibus et simul ex Prop. XXI. Part. I et aliis apparet, quod Mens nostra, quatenus intelligit, aeternus cogitandi modus sit, qui alio aeterno cogitandi modo determinatur et hic iterum ab alio et sic in infinitum, ita ut omnes simul Dei aeternam et infinitum intellectum constituent.“ Et tamen Propositione praecedente (V, XXXIX) (uno eodemque versiculo) asseverat: „Qui Corpus ad plurima aptum habet, is Mentem habet, cujus maxima pars est aeterna.“ Igitur, Spinosae si credis, ex eo, quod interit, enascitur illud, quod non interit, sed permanet atque aeternum est. Sed constat sibi inconstans in demonstrando demonstrator. Etsi enim ideam ideae sic definit, ut illam esse dicat cognitionem reflexivam, ignorans tamen, quid sit et valeat cognitio reflexiva, neque rem sed verba ponderans non agnoscit solutam ac liberam ab idea Corporis aeternae Mentis cognitionem suimet; neque enim „dari ideam ideae, nisi prius detur idea.“ de intellectus emendatione Tractat. p. 425 sq. ed. Paul. Quasi vero ad notitiam et scientiam imaginis perceptae sensu patibili non opus esset notatore prius noto sibi met actuosae et liberae naturae suae virtute! Sed longum est, exemplis docere, quam non cogitate sed temere disputet philosophus geometra, quem tot collaudant disputatorem subtilem unumque sapientem dietitant, Spinoza Monista. Quod ne audacius

quam verius a me dictum videatur, cavebo notula.¹⁾ Male a Cartesio magistro dissen-

- ¹⁾ Penitus ignorare Spinosam, quid sit cogitatio et scientia, id etiam inde evidens est, quod notitiam „Entis aliosque terminos transcendentes“ non a Mente esse sese sibi conscia repetit genitrice sed ab imbecillitate corporis et inde tota quae pendeat et apta sit imaginationis humanae. Sic enim ait; — „ubi imagines in corpore plane confunduntur, Mens etiam omnia corpora confuse sine ulla distinctione imaginabitur et quasi sub uno attributo comprehendet, nempe sub attributo Entis, Rei etc. Potest hoc etiam ex eo deduci, quod imagines non semper aequae vigeant et ex aliis causis his analogis, quas hic explicare non est opus; nam ad nostrum, ad quem collimamus, scopum unam tantum sufficit considerare. Nam omnes huc redeunt, quod hi termini ideas significant summo gradu confusas. Ex similibus deinde causis ortae sunt notiones illae, quas Universales vocant, ut Homo, Equus, Canis etc.“ Eth. II, Prop. XL, Schol. Sed aliud prorsusque novum et gravius etiam documentum levitatis et temeritatis Spinosisticae est ista argumentatio, qua persuadere et cogere studet, vana hominem duci opinione libertatis, quippe quae opinio homini inde nascatur, „quia suarum actionum conscius et causarum, a quibus determinetur, ignarus sit et praeterea, quod Mentis decreta nihil sint praeter ipsos appetitus, quae propterea varia sint pro varia Corporis dispositione.“ Eth. III, Prop. II, Schol. Hoc ut tibi demonstret mathematica cum evidentia et necessitate, longo agmine testes producit: infantulos, temulentos, delirantes idque genus homines. Qui enim lac nutricis sugant infantes, eos credere ait, libere sese appetere mammas, quum tamen evidens sit, illos nulla voluntate duci sed inexpugnabili vi trahi. Itemque ebrios et delirantes non posse non eloqui, quae iidem tacuisse velint sobrii et sani. ibd. Quam indigna philosophi disputatio! Sed, quod majus est, ipse Spinoza testatur, instabiles esse, quos adhibet, testes. Ait enim infantes vitae suae nescios esse nullaue uti ratione atque in delirantium numero habet et insanos penitusque animo occaecatos a natiuitate dicit Scepticos, qui dubitent, num veri quid cognosci possit. Eth. V, Prop. XXXIX, Schol. de intellectus emend. Tractat. p. 429. 435. sq. Hac igitur ratione demonstrasse sibi videtur Fatalista, „oculis apertis somnare, qui credant, se ex libero Mentis decreto loqui vel tacere vel quicquam agere“ (Eth. III, Prop. II, Schol. in fine) ac defendit, eandem rationem esse hominis et lapidis, quem sui sibi conscium finxeris. Talis enim lapis fore ut libera sua voluntate sibi deorsum tendere videatur, quum tamen inexpugnabili vi gravitatis feratur et nullo pacto sursum ascendere aut modo a recta linea declinare possit detractus in terram. Spin. Epist. LXII. Quanto sapientius Cartesius! Etsi enim expedire nequit, „quomodo libertas humana consistat cum praeordinatione Dei“, tenet tamen et defendit intelligenter, quod homo sibi videatur liber esse, inde cogi, esse illum liberum totumque aptum ex sese. Meditatt. p. 55. sq. 218. Principp. philosoph. Part. I, 38 — 41. Quo quid potest esse verius? Nam qui non est liber neque ipse suo proprio motu sese determinat sed determinatur ad agendum vi et causis alienis, is ne notitiam quidem habere potest actionis suae propriae et liberae. Hoc dico. Quod Spinoza sibi persuasit, vanam opinionem potestatis agendi libere homini inde nasci, quod qui actionum suarum sibi conscius, idem tamen nescius sit causarum, quibus impellatur et determinetur necessario, haec quidem ratio laborat contradictione in adjecto patentissima. Tollitur enim re, verbis quod ponitur. Namque hoc ipsum est tui tibi conscius esse, ut scias, quid sit tuum, quid non tuum sit quidque a te, quid non a te proficiscatur auctore et actore. Atque hujus non opinionis sed rationis Cartesianae ipse Spinoza nesciens exstitit defensor vel optimus. Qui enim ex asino Buridani oppugnant hominem agentem libere, eos Spinoza Cartesianus gravissima hacce prostravit et confecit plaga, ut verissime objiceret, hominem non bipedem asinum sed animal cogitans et rationale esse, quod a semetipso — plena non rasa ex tabula Mentis — petere posset rationem et causam efficientem, cur — nisi forte vellet perire — non periret fame, si ab aliquo Autoephaista Buridani in medio loco duorum parium paribusque distantium inter se intervallis cibariorum collocaretur neque tamen corpore vinciretur, sicuti suspensum jugum librae aequis quietum momentis ponderum. Spinosa. Cogitat. metaphys. Part. II, c. 12. cf. I, c. 3. in fine; quo quidem loco discipulus adsentit magistro, „clare

tienti Spinosae discipulo certatim assentati sunt summi nostrae aetatis philosophi, Men-

et distincte nos intelligere, nos in nostris actionibus esse liberos et de multis deliberare propter id solum, quod velimus.“ Ab hac sententia sic recessit in et alia omnia transiit Spinoza, ut temere admissa Cartesiana definitione substantiae neque *κατ' ἀλλήθειαν* sed *κατ' ἀνθρώπων* disputans, diceret non doceret, unum esse omnia, hoc est, non modo rigidos informesque lapides, teneras et formosas plantas, somniculosas belluas, verum etiam homines vitae suae sibi conscios participesque rationis unius infinitae substantiae finita accidentia et modos esse (Eth. I. de Deo). Quasi vero non ipsum esset sed inesset alii illud, quod esse sese cogitat suique sibi conscius est! Quod vero dixi ex temere sumpta et posita Cartesiana definitione substantiae more geometrico deduci ab Spinoza illa, quae notavi, absurda, vere dixi. Neque enim movit eum, quod Cartesius, quum substantiam sic definivisset, ut diceret: „Per substantiam nihil aliud intelligere possumus, quam rem, quae ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum. Et quidem substantia, quae nulla plane re indigeat, unica tantum potest intelligi, nempe Deus,“ statim subjunxit: „Alias vero omnes non nisi ope concursus Dei existere posse percipimus. Atque ideo nomen substantiae non convenit Deo et illis univoce, ut dici solet in scholis, hoc est, nulla ejus nominis significatio potest distincte intelligi, quae Deo et creaturis sit communis“ quodque continuo Mentem humanam dixit esse substantiam atque etiam hoc docet — alio quidem loco — „ipsius substantiae ideam in homine esse ex hoc ipso, quod ipsemet substantia sit — finita, non infinita; cujus quidem ideam negat Cartesius procedere posse nisi ab ipsa infinita substantia. Principp. philosoph. I, LI. sq. Meditat. III, p. 40 sq. 179 sq.; quo quidem loco melior est substantiae definitio. „Neque enim ipsius substantiae praecise sumptae aliam habemus ideam quam quod sit res, in qua formaliter vel eminenter existit illud aliquid, quod percipimus sive quod est objective in aliqua ex nostris ideis; quia naturali lumine notum est, nullum esse posse nihili reale attributum. — Substantia, cui inest immediate cogitatio, vocatur Mens; loquor autem hic de Mente potius quam de anima, quoniam animae nomen est aequivocum, et saepe pro re corporea usurpatur. — Substantia, quam summe perfectam esse intelligimus — Deus vocatur.“ Sed enim prave definitentem quam acriter meditantem magistrum sequi maluit discipulus (sic enim erat facilis); id quod sapienter sapientiae studiosos vetuit Cartesius. Meditat. p. 172 sqq.; quo quidem loco dicit, cur non more geometrico philosophandum sit. — Contra haec, quae disputavi de Dualismo Cartesiano et Monismo Spinosistico, si quis forte dixerit, iniquum meum de Spinoza iudicium esse, quum ne magnus quidem Leibnitijs naturam Mentis et Materiae perspectam habuerit, parum intelligens, non magnitudine et quasi quibusdam gradibus sed genere inter se differre perceptionem (sensationem et imaginationem) et apperceptionem (hominis scientiam sive cogitationem sui et inde qui pendet intellectum); id quod probent Monades illae, confuse et clare percipientes — *essais sur la bonté de Dieu et la liberté de l'homme*, §. 91 et 397. les *ames sensibles* peuvent parvenir au degré d'ames raisonnables ou d'esprits. cf. Hansch. Leibn. Princ. phil. demonstr. §. 16. Sch. 3. apud Jacobium. opp. IV, 1, p. 76. ed. 1819 — quumque tantum absit, ut ille debellato Spinosismo („ce système d'aveugle et brute nécessité.“ ibd. §. 67. 371. 393. adde discours de la conformité de la foi avec la raison, §. 9) emendaverit et absolverit Cartesianismum (quem quidem l'antichambre de la vérité dixit. opp. II, P. I, p. 250. 263. Rec. de div. Pièces P. II, p. 136. et 139. vide Jacob. opp. IV, 2, p. 109 sq. 1819), ut perfectus et absolutus Leibnitianismus nihil sit aliud nisi mutata forma Monismus essendi Spinosisticus; nam monadum effulguratione, hoc est, emanatione non creatione harmoniae praestabilita (atque hac quidem non minus quam perpetuo illo, quem Cartesius statuat, concursu continuataque creatione Dei. vide Leibn. *essais sur la bonté de Dieu*... §.3) tolli ab Leibnitio, quam defendat contra Spinosam, substantialitatem et libertatem omnemque conscientiam Mentis humanae, quippe quam eodem quo Spinoza de Principio rationis sufficientis ductus errore his ipsis verbis dicat non magis sua ipsam sese movere vi et agere cum libertate quam acum magneticam, quam cogites cogitantem et sibi fingas consciam, quo detrudatur

tem ac Materiam unum et idem esse.¹⁾ Mirum enim quam non perspectam habent vim

inexpugnabili vi materiae magneticae. „C'est pourquoi la raison que M. Descartes a alleguée, pour prouver l'indépendance de nos actions libres par un prétendu sentiment vis interne, n'a point de force. Nous ne pouvons pas sentir proprement notre indépendance, et nous ne nous apercevons pas toujours des causes, souvent imperceptibles, dont notre résolution dépend. C'est comme si l'éguille aimantée prenoit plaisir de se tourner vers le Nord; car elle croiroit tourner indépendamment de quelque autre cause, ne s'apercevant pas des mouvemens insensibles de la matiere magnetique.“*) Essais sur la bonté de Dieu..... §§. 50 et 299. Adde §§. 52 et 403. „L'ame humaine est une espece d'automate spirituel“ (cf. Spinos. de intellectus emendatione Tractat. p. 447 et 430; qui quidem loci non satis inter se conveniunt): hoc igitur si quis objecerit, Leibnitium quoque graviter lapsus esse, is monendus est, solam hanc ob causam a me notatas esse levitatem et temeritatem Spinosae, ut docerem, quam vehementer errent illi, qui illum sapientissimum et unum philosophum praedicant. Sed etiam hoc dicam, Leibnitii errorum justam quandam excusationem esse, quod magni viri animus tot et tantis tamque variis, in quas inquisivit, rebus, et mathematicis — in quibus prorsus nova et majora etiam quam Cartesius invenit, quum Spinoza invenerit nihil — et historicis multisque curis et negotiis a philosophia alienis distractus et impeditus est, quominus videret, quod alioquin vix dubium est quin viderit, quo deerraret a vero et quam vehementer ipse secum pugnaret Monadologus. Nam quod se opposuit Lockio Sensualistae et intellectum solvit ab sensu totumque aptum ex sese esse defendit — (eo enim valet sapiens illa, qua notissimam Angli sententiam, nihil esse in intellectu, quod non fuerit in sensu, correxit, exceptio, „nisi intellectus ipse“) — id quidem prorsus alienum est ab ista animae sentientis et intelligentis gradatione et continua serie Monadum. Ex eodem genere est, quod ipse dubitat, qui fieri possit naturaliter, ut somniculosa bellua ad gradum sapientis hominis perveniat, neque amplius extraordinariam operationem vel novam quandam creationem Dei — une espece de transcreation — abhorret. Essais sur la bonté de Dieu..... §§. 91 et 397.

- ¹⁾ „Die größten Denker des Alterthums wagten sich nicht über jenen Gegensatz (des Geistes und der Materie) hinaus. Plato noch stellt die Materie als ein Anderes Gott gegenüber. Der erste, der Geist und Materie mit vollem Bewußtseyn als Eines, Gedanke und Ausdehnung nur als Modifikationen desselben Principis ansah, war Spinoza. Sein System war der erste kühne Entwurf einer schöpferischen Einbildungskraft, der in der Idee des Unendlichen, rein als solchen, unmittelbar das Endliche begriff und dieses nur in jenem erkannte. — Spinoza sah ein, daß in unserer Natur Ideales und Reales (Gedanke und Gegenstand) innigst vereinigt sind. — Spinoza hat unerkannt gelegen über hundert Jahre: das Auffassen seiner Philosophie, als einer bloßen Objektivitätslehre, ließ das wahre Absolute in ihr nicht erkennen. Die Bestimmtheit, mit welcher er die Subjekt-Objektivität als den nothwendigen und ewigen Charakter der Absolutheit erkannt hat, zeigt die hohe Bestimmung, die in seiner Philosophie lag, und deren vollständige Entwicklung einer spätern Zeit aufbehalten war.“ Schelling Ideen zu einer Philosophie der Natur Ausg. 2, p. 14. 36. 85. Vgl. Erster Entwurf eines Systems der Naturphilosophie p. 200 sq. „Und was ist denn die Materie anders als der erloschene Geist?“ — „Die Natur ist nur der sichtbare Geist.“ Ganz dasselbe sagt Hegel: „Der Uebergang vom Denken zur Körperlichkeit ist sehr schwierig, und für die Alten zu begreifen zu schwer; mehr davon werden wir bei Aristoteles sehen. — Daß das Geistige sich aus sich selbst realisiert, verkörpert, ist ein Punkt, der bei den Alten nicht in seiner Tiefe erörtert ist.“ Geschichte d. Philosophie II, p. 209. (Die Aristotelische Philosophie, die so bestimmt die absolute Idealität des Geistes ausspricht und dieselbe so gründlich beweist, möchte Hegel gar zu gern in eine vollkommene Identitätslehre umdeuten. Ebd. p. 331 sq. 391. 421. III, 94 sq. 687.). — „Spinoza ist Hauptpunkt der modernen Philosophie: entweder Spinozismus oder keine Philosophie.“ Ebd. III, p. 374. Vgl. p. 376. 673. An letzterer Stelle sagt Hegel von Schellings Identitäts-

*) Quo in errore versetur commentum Leibnitianum, quod res ipsa loquitur idem esse cum Spinosistico, testem adhibere licet Hegelium. Sic enim ait: „In dem sinnreich scheinenden Einfalle Leibnizens von der Magnethadel, die wenn sie ein Bewußtseyn hätte, ihre Richtung nach Norden für eine Bestimmung ihrer Freiheit ansehen würde, wird das Bewußtseyn nur als einseitige Form, welche gegen ihre Bestimmung und Inhalt gleichgültig sey, gedacht.“ Hegels Logik I, 1, p. 145. 181.

et rationem cogitandi et cognoscendi. Testis est Egologia Kantiana, Fichtiana, Schellingiana, Hegeliana, quarum quidem ea ratio est, ut ex Egologia Fichtiana pendeat Schellingiana et Hegeliana, ipsa Fichtiana quum nata sit ex Kantiana. Sed hoc nunc quidem dicimus, docebimus hujus disputationis particula altera. Ut enim illorum, quos nominavimus, philosophorum principum refutetur Egologia et quae inde tota apta est Noologia, praesertim vero ut expugnetur iste Monismus cogitandi, quo Hegelius dialecticus munivisse sibi visus est Monismum essendi, longiore opus est disputatione, quam quae uno programme commode institui possit.

lehre: „Schelling nennt die Natur die todte, erstarrte Intelligenz: so daß sie nichts ist, als die äußerliche Weise des Daseyns des Systems der Gedankenformen, wie der Geist ist das Daseyn desselben Systems in der Form des Bewußtseyns. Dieß ist eins der Verdienste Schelling's, den Begriff und die Form des Begriffs in der Natur eingeführt zu haben, den Begriff gestellt zu haben an die Stelle der gewöhnlichen Verstandes-Metaphysik.“ Siehe auch p. 683. „Die schelling'sche Philosophie hat einen tiefen speculativen Inhalt, der, als Inhalt, der Inhalt ist, um den es nach der ganzen Geschichte der Philosophie zu thun gewesen ist.“ — Kant ist zwar kein Freund sondern Gegner des Spinozismus, aber seine Lehre führt zur Identitätslehre. Die Identität des Geistes und der Materie spricht Kant selbst als möglich, ja fast als wahrscheinlich aus. Krit. d. r. V. p. 309. 501. 526. Ausg. 7. Zugenblehre §. 4 des 1sten Buches der ethischen Elementarlehre.

et rationem cogitandi et cognoscendi. Te-
giana, Hegeliana, quarum quidem ea ratio
lingiana et Hegeliana, ipsa Fichtiana qu-
dicimus, docebimus hujus disputationis
nominavimus, philosophorum principum r-
Noologia, praesertim vero ut expugnetur
dialecticis munivisse sibi visus est Mon-
tione, quam quae uno programme comm-

lehre: „Schelling nennt die Natur die todte, er-
Weise des Daseyns des Systems der Gedankenfor-
der Form des Bewußtseyns. Dieß ist eins der
griffs in der Natur eingeführt zu haben, den Be-
standes-Metaphysik.“ Siehe auch p. 683. „Die sch-
der, als Inhalt, der Inhalt ist, um den es nach de
Kant ist zwar kein Freund sondern Gegner des G-
Die Identität des Geistes und der Materie spricht
Krit. d. r. W. p. 309. 501. 526. Ausg. 7. Zugen-

tiana, Schellin-
pendeant Schel-
e nunc quidem
illorum, quos
tota apta est
quo Hegelius
is est disputa-

als die äußerliche
iben Systems in
ie Form des Be-
ewöhnlichen Ver-
culativen Inhalt,
n gewesen ist.“ —
r Identitätslehre.
ahrscheinlich aus.
r Elementarlehre.

